

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

ШУМСЬКИЙ ЛЕОНІД МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 321.01:342.2

**КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ У ПОЛІТИЧНІЙ ТЕОРІЇ
КАРЛА ШМІТТА**

23.00.01 – теорія та історія політичної науки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата політичних наук

Харків – 2018

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано на кафедрі політології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філософських наук, доцент
Крисенко Олексій Володимирович,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
доцент кафедри політології.

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Горбатенко Володимир Павлович,
Інститут держави і права імені В.М. Корецького
НАН України,
провідний науковий співробітник відділу
правових проблем політології;

доктор політичних наук, доцент
Пояркова Тетяна Костянтинівна,
професор кафедри філософії та соціальних наук
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка.

Захист відбудеться „3“ травня 2018 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.22 у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна за адресою: м. Харків, 61022, майдан Свободи, 6, аудиторія № 2-43.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: м. Харків, 61022, майдан Свободи, 4.

Автореферат розіслано „3“ квітня 2018 р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради

В.О. Целуйко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах сучасних політико-демократичних трансформацій ідея правової держави, що є фундаментальним досягненням європейської політичної думки, набуває особливої актуальності для процесів державного будівництва в країнах пострадянського простору і, зокрема, в Україні. Певні недоліки у здійсненні розбудови держави в суспільствах, що не мають сталої політико-правової традиції, демонструють складнощі як демократичного розвитку, так і правового оформлення політичного процесу.

Новітня політична практика пострадянських країн актуалізує потребу її осмислення та розроблення нових, більш адекватних, алгоритмів політичного розвитку. Політико-правове мислення минулого являє собою особливу цінність для вибору адекватного напрямку державотворчого процесу, яка ґрунтується на таких двох особливостях:

– по-перше, досліджуються духовні позиції в політичних констеляціях і їхня соціальна значущість у політологічному дискурсі державознавства того часу; фактично теорія держави і права таким чином характеризує політичний зміст процесу державотворення та його роль на певному етапі розвитку цивілізації;

– по-друге, виникає питання, наскільки ці ідеї є актуальними для політичних дискусій у сучасних умовах.

Перше важливе з історичної точки зору, друге має виявити можливості застосування елементів раціонального змісту для пошуку рішення складних державних проблем. У зв'язку із цим заслуговує на увагу політична теорія К. Шмітта, тому що саме в ній можна знайти такі елементи, які потребують їх подальшої адаптації до умов України. У вченні К. Шмітта розглянуто поняття держави, сильної держави, суверена, які на сьогодні є надзвичайно актуальними. У цих поняттях у шміттівському розумінні, як і в інших поглядах ученого, закладені потенційні механізми для підготовки й прийняття раціональних політичних рішень згідно з вимогами політичної реальності, особливо в умовах складної внутрішньополітичної ситуації в державі. Саме цими складнощами певною мірою можна пояснити полярні інтерпретації ідей К. Шмітта, народжені в тодішній суперечливій ситуації. Ідеї К. Шмітта, ученого, сучасника й учасника суспільно-політичних процесів, актуалізуються під час значущих етапів політичної модернізації та демократизації у світі ще й тому, що політичну спадщину мислителя вивчено не в повній мірі. Поза увагою дослідників залишилися певні аспекти науково-теоретичного доробку К. Шмітта, висвітлення яких має безперечне значення для нинішнього етапу українського державотворення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано на кафедрі політології філософського факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

в межах наукової теми кафедри «Реформування політичної системи України у глобальній та порівняльній перспективі».

Мета роботи – розкриття розуміння К. Шміттом проблеми організації й функціонування інститутів правової держави, виявлення у поглядах ученого раціональних і конструктивних елементів, визначення перспектив їх застосування в процесі розбудови української державності.

Метою роботи зумовлені її **завдання**:

- проаналізувати витoki ідеї правової держави та особливості формування її основних принципів;
- розкрити значення внеску німецьких мислителів ХІХ ст. у створення самостійної наукової теорії правової держави;
- визначити ступінь значущості принципів правової держави для сучасної політичної думки;
- показати роль, яку відіграли особливості функціонування політичних інститутів Веймарської республіки для вироблення К. Шміттом власної схеми правової держави;
- визначити рівень політичного значення положень концепції «сильна – тотальна держава» К. Шмітта порівняно із сучасними інтерпретаціями інституціональної специфіки демократичної сильної успішної держави;
- схарактеризувати історичні особливості формування німецького самоуправління як політичного інституту та місце цього феномену в моделі правової держави К. Шмітта;
- систематизувати ті аспекти теорії правової держави К. Шмітта, які є релевантними для адекватної оцінки, сприйняття та прийняття рішень в умовах глобальних міжнародних проблем;
- розширити аргументацію стосовно значення принципів правової держави К. Шмітта для розробки комплексу необхідних політичних рішень у суспільствах, які перебувають у перехідному стані;
- обґрунтувати актуальність концепції правової держави К. Шмітта для України в умовах політичної модернізації.

Об'єкт роботи – загальне вчення про державу К. Шмітта.

Предмет роботи – поняття правової держави в політичній теорії К. Шмітта крізь призму феномену сильної тотальної держави.

Методологія дослідження базується на сукупності загальнонаукових, соціогуманітарних та політологічних методів. У роботі застосовано методи аналізу, синтезу, дедукції, індукції, порівняння, які є універсальними для досліджень будь-якого наукового напрямку.

У дисертаційній роботі застосовано інституціональний метод, який дозволив виявити функціональні завдання політичних інститутів та механізми їх взаємодії в межах моделі правової держави К. Шмітта.

Системний метод використано для розгляду феномену держави як багатокомпонентної структури. Можливості цього методу сприяли виявленню ролі політичної сфери в суспільстві крізь призму розуміння «політичного» у вченні К. Шмітта.

Завдяки порівняльно-історичному методу досліджено еволюцію поглядів К. Шмітта на державу взагалі й на правову державу зокрема в контексті ключових подій політичної історії Німеччини.

За допомогою структурно-функціонального методу проведено аналіз позицій К. Шмітта (насамперед у кризовий період Веймарської республіки) щодо місця й ролі рейхпрезидента для збереження цілісності та безпеки держави.

Із спеціальних методів політичної науки використано метод моделювання політичних ситуацій, що допомогло підтвердити актуальність підходів К. Шмітта до принципів правової держави за сучасних умов, обґрунтувати застосування елементів мисленнєвого комплексу, відомого як «Шміттіана», у пошуку конструктивних рішень для побудови успішної правової держави й протистояння загрозам стабільності існування світової спільноти.

Специфіка теми дослідження зумовила роботу з німецькомовними оригіналами творів К. Шмітта та інших учених, не відомими вітчизняним дослідникам, що спричинило потребу використання герменевтичного методу в межах принципу міждисциплінарних зв'язків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному вивченні наукового доробку німецького вченого Карла Шмітта та в обґрунтуванні гіпотези про те, що він створив концепцію правової держави, яка містить найвизначніші досягнення європейської державно-правової та політичної думки того часу. У моделі правової держави К. Шмітта закладено інструментарій, елементи якого сучасні європейські демократичні держави періодично використовують під час прийняття адекватних рішень у ході розв'язання внутрішніх і зовнішніх політичних проблем.

Уперше:

– здійснено аналіз ключового аспекту вчення про державу К. Шмітта – правової держави з погляду її принципів, на відміну від традиційних досліджень, обмежених переважно вивченням критики К. Шміттом буржуазної правової держави, протидії положенням ліберальної нейтральної держави з подальшим переходом до здатної на вольове рішення авторитарної державної структури;

– запропоновано оригінальний підхід до концепції «сильна держава» К. Шмітта з обґрунтуванням конструктивності її змісту, оскільки в її фундаменті міститься ідея побудови успішної держави, матеріалізація якої забезпечується комплексом конкретних заходів у межах конституційного законодавства;

– уведено в науковий обіг деякі раніше не відомі вітчизняній політичній науці німецькомовні твори К. Шмітта та роботи інших правознавців і політологів Німеччини.

Уточнено:

– теоретичні та методологічні підходи сучасних політологів до оцінки ролі принципів правової держави під час політичних трансформацій на європейській та світовій арені;

– обґрунтування значення наукового потенціалу «Шміттіани» для розуміння й аналізу динаміки сучасних політичних процесів на тлі гострих глобальних проблем, пов'язаних із забезпеченням міжнародної безпеки й стабільності, що передбачає скоординовані раціональні дії компетентних державних діячів і організацій;

– розуміння логіки сучасної політичної науки, у якій завдяки теоретичним положенням К. Шмітта нових граней набуває осмислення понять легальності й легітимності управління в державі, політичної єдності суспільства, державної безпеки та стабільності.

Дістали подальшого розвитку:

– позиції щодо ступеня значущості досягнень німецької політичної думки ХІХ ст. у формуванні теорії правової держави шляхом аналізу диференціації підходів до принципів правової держави в концепціях німецької «правової держави» та англійського «правління права»;

– осмислення поглядів К. Шмітта на поняття «сильна держава», «тотальна держава», сформульованих у період існування Веймарської республіки, як потенційного інструментарію рішення питань сучасного державного будівництва;

– оцінки релевантності положень концепції правової держави К. Шмітта для України в умовах глобальних політичних трансформацій.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів полягає передусім у розширенні знання про науково-теоретичний доробок німецького вченого К. Шмітта, головні політичні ідеї якого можна використати для подальшого розроблення політико-правової концепції розбудови української державності з урахуванням особливостей перебігу сучасних модернізаційних процесів у країні. Крім того, проблематика наукового спадку К. Шмітта становить інтерес для курсів з політології в розділах «Держава», «Правова держава», «Влада», «Сутність “політичного” політичної влади», «Політична модернізація» та ін.

Апробація результатів дослідження. Окремі теоретичні положення та висновки дослідження апробовано в доповідях на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Сучасні соціально-гуманітарні дискурси» (Дніпропетровськ, 23 березня 2014 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри» (Одеса, 9 грудня 2016 р.), Другій міжнародній науково-практичній конференції «Регіональна політика: історичні витоки, законодавче регулювання, практична реалізація» (Київ, 14–15 грудня 2016 р.), ХХХ Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку» (Переяслав-Хмельницький, 17 лютого 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми світового співтовариства та роль суспільних наук у забезпеченні його розвитку» (Одеса, 10–11 березня 2017 р.). Результати дослідження також було апробовано на засіданнях і теоретичних семінарах

кафедри політології філософського факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Публікації. Основні положення й результати дисертації відображено в 7 статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях України, одній статті, надрукованій в іншому науковому виданні, та одній статті в іноземному науковому виданні.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, кожен з яких містить по 3 підрозділи, висновків, списку використаних джерел і одного додатка. Загальний обсяг роботи становить 195 сторінок, з них основного тексту – 169 сторінок, список використаних джерел (222 найменування) – 23 сторінки, додаток – 3 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, з'ясовано ступінь її наукової розробки, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічні засади, сформульовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, подано відомості про їхню апробацію.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні та політологічні основи концепції правової держави**» проаналізовано досягнення античної політичної думки у формуванні понять права, держави, влади, державного устрою та формулюванні основних принципів правової держави. Розкрито значення внеску німецьких мислителів ХІХ ст. у створення самостійної наукової теорії правової держави. Визначено ступінь значущості принципів правової держави для сучасної політичної науки.

У підрозділі 1.1. «*Категорія правової держави в західній політичній думці*» схарактеризовано здобутки античної політичної думки у визначенні понять права, держави, влади, державного устрою, принципів правової держави. В епоху Нового часу підходи до розуміння поняття держави та її призначення змінюються. Прийнято виділяти авторитарну, ліберальну концепції та радикально-демократичний напрямок. Авторитарна концепція традиційно пов'язана з іменем Т. Гоббса, який захищав безмежну владу суверена, але в остаточній її структуризації значну роль відіграли Н. Макіавеллі та Ж. Боден. Підкреслено, що погляди Н. Макіавеллі є джерелом поняття «надзвичайний стан», що є однією з ключових проблем політики у ХХ–ХХІ ст.

В основу ліберальної концепції «правління права» покладено погляди Д. Локка, Ш. Монтеск'є, які репрезентували інші підходи до цілей і завдань держави та політичних інститутів, понять закону, власності, прав і свобод індивідів. Це завдання держави, виконання якого здійснюється внаслідок чіткого поділу законодавчої, виконавчої і судової влади. Підкреслюємо аксіологічний аспект політичного змісту поглядів Б. Спінози та Г. Гроція.

Радикально-демократична концепція політичного мислення пов'язана з іменем Ж.-Ж. Руссо. Учений не визнавав поділу влади як основи конституціоналізму, оскільки вважав суверенну й неподільну волю народу основним законодавцем. Підкреслюємо, що Ж.-Ж. Руссо, характеризує

поняття диктатури, допускав виникнення в державі небезпечної ситуації й необхідність відповідного рішення, передбачав певні шляхи усунення можливих ускладнень, але не дав їм детального наукового обґрунтування.

У підрозділі 1.2. «*Концепт правової держави в німецьких політичних мислителів XIX ст.*» проаналізовано диференціацію концепцій «правління права» та «правової держави». «Правління права» передбачає незалежність права від держави, державні закони тлумачаться як загроза праву й свободам, ідеалом вважаються обмежена держава й вільне правове суспільство. Теоретики «правової держави» наголошують на максимальній упорядкованості державного життя, що забезпечують державні закони. У зв'язку із цим визначаємо вектори руху німецької політичної думки. Одним із перших за «правову державу» (ще до формування самого поняття) виступав С. Пуффендорф. На його думку, держава створюється у процесі об'єднання волі кожної людини в єдину волю. Головним є укладання суспільного договору, де закріплюється порядок відносин між правителями та підданими за умови дотримання відповідних прав і обов'язків.

І. Кант не використовував поняття «правова держава», але вбачав у державі «інститут права», який об'єднує людей законом, що забезпечує свободу й відповідну цій свободі рівність усіх у складі народу. І. Кант практично створив основи поняття правової держави, але не зміг надати праву ніякого змісту. Таким чином, формальне розуміння права призвело до формального розуміння держави та її мети, яка зводиться до усунення перешкод для свободи.

Г. В. Ф. Гегель метою держави вважав моральність. Він виділяв два начала, що сприяють об'єднанню людей у державі як «імперії моралі»: це конституція та релігія. Саме в конституції закладено головну й актуальну до сьогодні тезу: народ і держава – єдине ціле. Один із творців терміна «правова держава» К. Велькер сформулював основи «розумного права»: свободу індивіда й законодавчо закріплене мирне співіснування людей за умови виконання всіма відповідних вимог.

Термін «правова держава» закріпився в політиці й праві завдяки роботам правознавця Р. Моля. Він вважав, що завданнями держави є забезпечення правопорядку із застосуванням усіх можливих засобів і сприяння розумним людським цілям. В. Гумбольдт сформулював основні завдання держави в усіх сферах життя суспільства. Л. Штайн запропонував органічний підхід для розуміння політичної сутності держави, крім того, з його іменем пов'язані поява в Німеччині терміна «самоврядування» (Selbstverwaltung) і політико-правові характеристики цього феномену. Р. Гнайст доповнив концепцію правової держави, постійною метою якої є загальне благо, а відправною точкою на шляху суспільства до правової держави – установлення законотворчого зв'язку суспільства з державою в законодавстві, управлінні й суді.

У підрозділі 1.3. «*Правова держава як базова теорія сучасної політичної науки*» стверджуємо, що багатогранне поняття правової держави містить у собі особливості життя суспільства політичного, правового, соціального змісту,

тому не існує однозначної детермінації феномену правової держави, як не існує альтернативи теорії правової держави.

Проаналізовано, як на практиці в сучасних умовах здійснюються принципи правової держави, що перебувають у фокусі політичної науки. Зокрема, «поділ державної влади» постійно аналізують політологи у взаємодії з правознавцями Німеччини. На думку фахівців, у Німеччині функціонують законодавча й виконавча гілки влади, судова влада інтегрована у виконавчу, тому що всі механізми функціонування судів, добір контингенту суддів та інші питання залежать від рішень міністрів юстиції й внутрішніх справ. В Україні ж, як і в інших країнах, виникають проблеми з формуванням відповідної законодавчої бази, реалізацією принципу поділу влади, взаємодією держави й громадянського суспільства, належним соціальним забезпеченням громадян, боротьбою зі злочинністю, корупцією, бюрократією. На вирішення цих питань спрямовані зусилля вітчизняної політології.

У другому розділі **«Парадигмальні параметри правової держави Карла Шмітта»** розглянуто, як К. Шмітт конституює в політико-правовому ключі головні події та ідеї XIX ст. На прикладі Веймарської республіки, проаналізувавши умови легітимності та функціональності, що існують у законодавчій парламентській державі, учений дійшов висновку, що парламентська законодавча держава в суспільно-політичних реаліях XX ст. стала недієздатною. К. Шмітт запропонував модель сильної тотальної держави.

У підрозділі 2.1. *«Криза політичних інститутів Веймарської республіки»* відзначається, що як відповідь на політичну кризу в державі після поразки в Першій світовій війні виникає ідеологія «консервативної революції». Її головна ідея – майбутнє Німеччини, побудова авторитарно-корпоративної держави на базі міфу про нову імперію, але при цьому не було запропоновано чіткої політичної програми. К. Шмітт, ставши однією з основних фігур руху, синтезував ідеї «консервативної революції» й надав їм наукового обґрунтування. Учений побачив головні аргументи для збереження державності й об'єднання нації в легальності, у пріоритеті закону. На думку К. Шмітта, Веймарська республіка зберегла традиції парламентської законодавчої держави, що базується на лібералізмі. Це стало однією з основних причин критики республіки К. Шміттом, оскільки лібералізм ігнорує «серйозний випадок», тому не в змозі диференціювати «друга і ворога» й визнати існування перманентної загрози. Єдиним способом урятувати конституцію і, відповідно, республіку, на думку К. Шмітта, було застосування легальних конституційних засобів, а саме ст. 48, де було закріплено надзвичайні повноваження рейхспрезидента.

У підрозділі 2.2. *«Концепція сильної тотальної держави – основа моделі правової держави Карла Шмітта»* проаналізовано погляди дослідника на поняття «тотальна держава». Учений переконаний, що держава, яка може відрізнити друга від ворога, яка не дає шансів для появи антидержавних формувань, – справжня й у цьому сенсі тотальна. Через політизацію Веймарська республіка перетворилася не на тотальну, а на партійну державу. Це означає «кількісну» тотальність у сенсі простого обсягу за відсутності інтенсивності та політичної енергії, що є основою «якісної» тотальності.

У моделі К. Шмітта передбачається конституція, у якій закріплено поділ влади, тобто диференціацію законодавства, уряду, управління й судочинства. Головне для К. Шмітта те, що закон є загальним правовим приписом й основою легальності державного функціонування; учений обстоює матеріальне розуміння закону, на відміну від позитивістського та формального підходів. В адміністративному сенсі в конституції передбачені законність управління, пріоритет закону, що являє собою сутність правової держави, установлення та вдосконалення суб'єктивного публічного права, створення юридичного правового захисту для безпеки публічного права. У сфері кримінального права слід забезпечити індивідуальну свободу й лімітовані функції втручання держави, але за умови обов'язкового дотримання принципу *nullum crimen sine poena* («немає злочину без покарання»). Фундаментом сильної правової державної структури є авторитетне політичне керівництво, яке забезпечить безпеку в громадській та приватній сферах життя.

У підрозділі 2.3. «Самоврядування як ключова політична та економічна складова правової держави Карла Шмітта» встановлено, що на формування позиції К. Шмітта щодо поняття «самоврядування» значно вплинули погляди таких учених: Х. Блодига, Р. Гнайста, П. Лабанда, Ю. Хачека, Л. Штайна та ін. Виникненню німецького самоврядування сприяв прусський закон 1808 р. «Про міський устрій», що передбачав зміцнення держави за рахунок установлення тісніших зв'язків з громадянським суспільством і послаблення протистояння верховної влади та підданих. Х. Блодиг 1894 року писав, що спочатку головними в детермінації самоврядування вважалися незалежне становище, свобода від впливу верховної влади та матеріалізація ідеї боротьби проти свавілля держави. Проте Ю. Хачек дійшов висновку, що в технології розподілу прав і обов'язків для досягнення державних цілей самоврядування є пріоритетним політичним інститутом. Вивчивши досвід мислителів минулого, К. Шмітт надав політичній складовій німецького самоврядування в період Веймарської республіки нових граней, замінивши антитезу держави та індивідуального виробництва на трикомпонентну структуру.

У третьому розділі «Вплив поглядів Карла Шмітта на розвиток сучасної теорії правової держави» проаналізовано найгостріші глобальні проблеми сучасності, які К. Шмітт передбачав кілька десятиліть тому: наявність ядерного потенціалу та небезпечні маніпуляції з ним, активізацію міжнародного тероризму, невиправдане застосування законів про надзвичайний стан. Підкреслено інтелектуальну заслугу К. Шмітта в розумінні ролі дієздатного уряду для досягнення політичної єдності, що є фундаментальним критерієм існування будь-якої держави й особливо України.

У підрозділі 3.1. «Ідеї Карла Шмітта як відображення сучасної проблеми глобального управління в умовах загрози світової війни й міжнародного тероризму» відзначено, що К. Шмітт через свій підхід до «політичного» вводить поняття «плюриверсум», яке означає: держава як політична одиниця передбачає реальну можливість ворога й разом із цим існування іншої одиниці; єдиної держави, яка охоплює все людство, існувати не може; політичний світ – це плюриверсум, а не універсум. Плюриверсум світу може бути в будь-який

момент порушений однією з могутніх держав оголошенням «надзвичайного стану» через який-небудь привід, що виправдовував би війну. Це вигідний ідеологічний інструмент імперіалістичних експансій та аргументація дій економічного імперіалізму. Підкреслюємо важливість положення теорії «великого простору» К. Шмітта щодо відвертання нової «тотальної війни» та досягнення «тотального миру»: забезпечення рівноваги у світі завдяки самостійним «великим просторам» і блокам, які будуть перешкодою гегемонії глобального панування.

У сучасних умовах зростання складнощів у питаннях міжнародної безпеки та протистояння міжнародному тероризму неабияке значення має робота К. Шмітта «Теорія партизана». У результаті аналізу теоретичних підходів до проблеми боротьби з тероризмом визнано необхідність концентрації зусиль усієї світової спільноти, але в межах закону, з дотриманням принципів правової держави.

У підрозділі 3.2. «*“Шміттіана” в контексті побудови сучасної правової держави*» доведено, що Шміттіана – це інтелектуальний потенціал, що сприяє розумінню логіки сучасної політичної науки, у якій нових граней набувають осмислення понять легальності та легітимності управління в державі, тотальності й сильної держави, підтверджується актуальність проблеми політичної єдності суспільства, що в К. Шмітта пов’язано з феноменом репрезентації.

Значення політичної теорії К. Шмітта полягає в тому, що ідеал сильної, раціональної держави був еталонним у післявоєнний період існування Європи. Погляди вченого, згідно з якими індивідуалістичний лібералізм не в змозі сформулювати політичну ідею, оскільки виступає проти будь-якого типу політичної влади, є слабкими. При цьому стабільність ліберальної демократії в усій сучасній Європі перебуває під загрозою. Причина полягає в тому, що у формально-інституційному плані демократичні засади зберігаються, але демократичність ухвалення важливих державних рішень втрачає своє значення. Партійна політика й боротьба між партіями за голоси електорату стають пріоритетними. Значення розуміння К. Шміттом репрезентації полягає в тому, що він констатує надзвичайну важливість співвідношення репрезентації й політичної єдності для осмислення сучасних політичних процесів. Виникла потреба більш досконалих форм контролю діяльності парламенту громадськістю, оскільки репрезентанти не втілюють у життя загальну волю народу, а переслідують власні приватні інтереси.

У підрозділі 3.3. «*Особливості політичних процесів у незалежній Україні крізь призму концепції правової держави Карла Шмітта*» здійснено аналіз політичних процесів в Україні з позиції К. Шмітта, встановлено релевантність і раціональність змісту деяких положень теоретичної спадщини вченого для нашої держави. Після проголошення незалежності брак достатнього досвіду у створенні власної державності в Україні призвів до нерозуміння ключового аспекту «політичного», антитези «друг – ворог» у трактуванні К. Шмітта. Як наслідок маємо недалекоглядність у політиці й відмову від ядерної зброї, що стало початком кампанії з «перетворення України на об’єкт геополітичної гри»,

маніпулювання в межах партикулярних інтересів основних гравців на світовій арені.

Підкреслено, що звернення К. Шмітта свого часу до німців із застереженням, що вирішення питання долі нації віддається на відкуп урядам країн-кредиторів, які під тиском визначатимуть напрямки внутрішньої політики країни, якщо політична свідомість народу не здатна до формування власної волі, можна вважати прямим зверненням і до українського народу.

Підтверджено потребу запобігти реальній загрозі ескалації збройного конфлікту. Щоб зберегти цілісність держави, треба ухвалити справді неформальне політичне рішення, очевидно, компромісного характеру.

Доведено правоту К. Шмітта в тому, що неприпустимо часто вносити зміни в конституцію на користь егоїстичних інтересів. Розглянуто реальні ризики для держави й влади. Аргументовано конструктивність для України деяких поглядів К. Шмітта щодо виходу з кризи. Зокрема, діяльність депутатів має бути строго регламентована, щоб парламент був органічно пов'язаний із суспільством.

Визначено головну умову К. Шмітта для побудови сильної успішної держави: президент і уряд повинні діяти в згоді, на основі однакових політичних переконань, парламент в умовах розбіжностей має докладати зусиль для підтримки цієї взаємодії, тоді виникне концентрація влади, яка дорівнює за своїм потенціалом конституційній диктатурі, що стане потужним чинником для створення сильної держави, яка розв'язує правові та політичні проблеми.

ВИСНОВКИ

Політична практика демократичних трансформацій пострадянських країн, які вибрали шлях європейської інтеграції, ґрунтується на фундаментальних досягненнях європейської політичної думки. Проте є певні труднощі як демократичного розвитку, так і правового оформлення процесу розбудови держави в суспільствах, що не мають сталої державницької політико-правової традиції. І це насамперед стосується України. Розроблення адекватних часу й завданням розбудови сучасної правової держави алгоритмів політичного розвитку потребує звернення до значного масиву теоретичної спадщини представників державно-правового мислення від античності й до сьогодення.

1. У роботі розглянуто теоретико-методологічні та політологічні основи концепції правової держави, проаналізовано витoki ідеї правової держави та особливості формування її основних принципів. Підкреслено, що витoki поняття права й держави закладені в ідеях античних мислителів. Зокрема встановлено, що в поглядах Арістотеля та Цицерона наявні кілька положень, які розкривають сутність прогресу античної державно-правової думки:

- диференціація понять права і моралі, правова природа держави висуваються на передній план, роль церкви при цьому не принижується;
- у державі передбачається захист власності й приватного права, ніхто не має права протистояти волі держави;
- визначено умови обмеження владної могутності й впливу держави;

- особливої важливості набуває поняття «народ», що враховується в законодавчій базі держави;
- держава – творіння народу, воля народу є джерелом усього, що розуміють під правом.

Здобутки державно-правового мислення античних філософів заклали основу для формування принципів правової держави й згодом були розширені видатними діячами середньовіччя й Нового часу. Філософи Нового часу, яких об'єднувало прагнення досягти раціональної політичної організації суспільства, зробили вагомий внесок у формування засад конституціоналізму як альтернативи абсолютизму. Пріоритетними стали ідеї поділу влади в державі, забезпечення прав і свобод громадян. Зміст їхнього теоретичного доробку поповнився такими категоріями та концепціями, як «надзвичайний стан», «суверенітет держави», «свобода і безпека», «суспільний договір», «універсальне міжнародне право» та ін.

2. Розкрито значення внеску німецьких мислителів XIX ст. у створення самостійної наукової теорії правової держави. Обґрунтовано, що ідея правової держави розвинулася найповніше в німецькій політичній думці, а саме: поняттям природного права, прав людини в межах сформованої на договірній основі держави надано істотного політико-філософського змісту (С. Пуффендорф); у державі розгледіли певний «інститут права», який об'єднує людей законом, що забезпечує свободу й відповідну цій свободі рівність усіх у складі народу (І. Кант); метою держави стали вважати моральність, а принципом об'єднання людей – конституцію та релігію (Г. В. Ф. Гегель); уведено в науковий обіг термін «правова держава» та сформульовано основи «розумного права» (К. Велькер); виявлено головні завдання держави: це організація існування народу та забезпечення максимальних свобод у всіх видах діяльності (Р. Моль) тощо.

3. Визначено ступінь значущості принципів правової держави для сучасної політичної думки. Так, пріоритетними темами політології в Німеччині є: 1) післявоєнне державне будівництво в Європі та Німеччині; 2) порушення принципів правової держави у ФРН на користь соціальної держави, що суперечить принципу обмеження державного втручання в права та свободи індивідів; 3) помилки в політичних діях німецького керівництва в останні роки, що призвели до прямого зубожіння народу й загрози розколу Німеччини; 4) проблема дефіциту демократичної легітимації партійно-політичних підходів в ухваленні державних рішень без народу та потреба відновити конституційний поділ влади. Підкреслено надзвичайну актуальність цих питань і для України. Проаналізовано певні проблеми в реалізації принципів правової держави в Україні, підтверджено потребу реконструкції сучасної правової системи в нашій країні. Створенню демократичної правової держави мають сприяти співпраця та партнерські відносини громадянського суспільства й демократичної правової держави.

4. Показано роль, яку відіграли особливості функціонування політичних інститутів Веймарської республіки для вироблення власної схеми правової держави К. Шміттом. Учений на прикладі Веймарської республіки

проаналізував умови легітимності та функціональності, що існують у законодавчій парламентській державі, і на цій підставі дійшов висновку, що парламентська законодавча держава в суспільно-політичних реаліях ХХ ст. виявилася недієздатною. Єдиним порятунком для Конституції та республіки, що перебуває в глибокій кризі, є застосування саме ст. 48, якою закріплено надзвичайні повноваження рейхспрезидента на випадок небезпеки для держави.

5. Уперше визначено рівень політичного значення й конструктивність положень концепції «сильна – тотальна держава» К. Шмітта, який при цьому трактує тотальність у кількісному та якісному аспектах. У сконструйованій ним науково обґрунтованій моделі держави, зорієнтованій на державність, а не на «авторитет партії», передбачено конституцію, у якій закріплено диференціацію законодавства, уряду, управління та судочинства. Ключовою умовою побудови фундаменту успішної правової держави К. Шмітт називає легальність і дієздатне, авторитетне політичне керівництво в особі рейхспрезидента, гаранта конституційного устрою й створеного ним уряду, що забезпечить довіру громадян у суспільній і приватній сферах життя.

6. Уперше на матеріалі праць Х. Блодига, П. Лабанда, Ю. Хачека, Л. Штайна показано історичні особливості формування німецького самоврядування як політичного інституту та місце цього феномену в моделі правової держави К. Шмітта. Учений запропонував замінити антитезу держави й індивідуального виробництва на трикомпонентну структуру. З одного боку, це держпідприємства, які мають монополні права (йдеться про конкретні елементи економічної сфери держави, наприклад транспорт і пошту), з іншого – сфера приватного виробництва. Між цими рівнями є сфера громадського спрямування, у якій, на думку К. Шмітта, мають діяти традиційні принципи німецького самоврядування. Урахування теоретичних положень К. Шмітта та деяких позитивних традицій німецького самоврядування могли б позитивно вплинути на процес реформації самоврядування в Україні.

7. Систематизовано ті аспекти теорії правової держави К. Шмітта, які є релевантними для адекватної оцінки, сприйняття та ухвалення рішень в умовах глобальних міжнародних проблем. З'ясовано, що серед глобальних проблем сучасності, які К. Шмітт профетично піддав теоретичному осмисленню, слід виділити:

- наявність ядерного потенціалу та небезпечні маніпуляції з ним, що загрожує новою «тотальною війною» за простір і знищенням людської цивілізації;
- активізацію міжнародного тероризму;
- невиправдане застосування законів про надзвичайний стан, що призводить до загострення внутрішнього правопорядку та порушення головних засад міжнародного права.

Доведено, що фундаментальна робота К. Шмітта «Поняття політичного» має велике значення для розвитку теорії правової держави, оскільки саме в ній через дихотомію «друг – ворог» він репрезентував базовий методологічний підхід до аналізу й трактування політики як поліфункціонального явища. Вагомим внеском К. Шмітта у розвиток теорії правової держави в контексті

глобальних міжнародних проблем є введення поняття «плюриверсум». Порухення «плюриверсуму», як застерігав К. Шмітт, небезпечно за своїми наслідками виникненням нових типів воєн і водночас деформацією самого поняття «мир».

Концепція правової держави поповнилася теорією К. Шмітта про «великий простір». Учений декларує заборону окупації чужих територій у роботі «Міжнародно-правове врегулювання великого простору», що суперечило доктрині «життєвого простору» тодішнього нацистського режиму. Підкреслюємо, що вчений завжди був упевнений у здатності його теорії «великого простору» зупинити тотальну війну й спрямувати народи до повного миру та спрогнозував, у якому ритмі розвиватимуться відносини між державами світового співтовариства в найближчі півстоліття. Для кращого розкриття цих теоретичних положень ми вперше репрезентуємо вітчизняним дослідникам роботу К. Шмітта «Просторова революція. Від тотальної війни до тотального миру» (1940 р.).

Через надзвичайну важливість безпеки та протистояння міжнародному тероризму актуалізується значення такого важливого аспекту теоретичного доробку К. Шмітта, як представлена ним у роботі «Теорія партизана» характеристика «партизана-терориста». У ній висловлено важливу й актуальну до сьогодні думку про те, що за тероризмом завжди стоять зацікавлені держави й угруповання, що переслідують конкретні політичні цілі.

Проблема міжнародної безпеки прямо пов'язана з ідеєю К. Шмітта про дієздатний уряд, спроможний ухвалити кардинальне суверенне рішення про «надзвичайний стан» або «винятковий випадок». Ми наголошуємо на значенні первинного розуміння самим К. Шміттом призначення суверена, а саме:

- концепція К. Шмітта зорієнтована на «надзвичайний стан», коли реально існувала загроза громадянської війни та знищення державності Німеччини;
- К. Шмітт не припускав можливості усунення політичних інститутів, відмова від правових норм тимчасово допускалася до досягнення стабільності.

8. Розширено аргументацію стосовно значення принципів правової держави К. Шмітта для розроблення комплексу необхідних політичних рішень у суспільствах, які перебувають у перехідному стані. К. Шмітт у роботі «Ціна держави і значення індивіда» (1914 р.) указував на необхідність структурування держави на засадах права як першочергового. Водночас він звернув увагу на духовну сутність лібералізму як чинник послаблення політичної волі держави як суверена. При цьому важливим є шміттівське розуміння демократії як державної форми та як елементу урядової або законодавчої форми, об'єднаних тотожністю правителя і підлеглого.

Необхідними елементами сучасного політичного дискурсу в контексті правової держави залишаються поняття диктатури, тотальності, тоталітаризму, надзвичайного стану або «виняткового випадку». У роботі аргументовано, що не можна пов'язувати «тотальність» К. Шмітта із сучасним розумінням «тоталітарності».

Сильною стороною теорії К. Шмітта є уявлення про суспільно-політичну цілісність, що формується в разі виникнення небезпеки як ззовні, так і зсередини. Актуалізований ученим феномен політичної єдності є плюралістичним явищем і фундаментальним критерієм існування будь-якої державної форми.

9. Процес розбудови сучасної правової держави в Україні ускладнений браком достатнього досвіду у створенні власної державності. Внутрішньодержавна ситуація України, у якій доводиться здійснювати важливі для країни реформи, обтяжена небезпечними політичними подіями.

Значення «Шміттіани» для формування адекватних підходів до політичних реалій сучасності актуалізується сьогодні як особливостями процесу глобалізації у світі загалом, так і завданнями створення демократичної правової держави в Україні зокрема.

Для рішення деяких проблем політико-теоретичного супроводження процесу реформ в Україні дуже корисними є такі положення теоретичної спадщини К. Шмітта:

- правильне розуміння ключового аспекту «політичного» антитези «друг – ворог»;
- збереження політичної єдності народу на основі політичної волі;
- створення раціональних механізмів справжньої демократизації, за якої парламент органічно пов'язаний із суспільством;
- концентрація влади на основі однакових політичних переконань президента й уряду за підтримки парламентом цієї взаємодії є потужним чинником для створення сильної держави.

Дослідження теоретико-концептуальної спадщини К. Шмітта відкриває перспективи нової інтерпретації інституціональної специфіки успішних / невдалих політико-демократичних трансформацій в умовах слабкості політико-державних інститутів і недосконалості політико-правових механізмів легітимації державної влади. Значна кількість державницьки зорієнтованих ідей К. Шмітта має стати однією з головних засад розбудови правової держави в Україні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шумський Л. До концептуалізації поняття сильної держави в політичних поглядах Карла Шмітта // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2011. № 984. Серія : Питання політології. Вип. 19. С. 11–15.
2. Шмитт К. Сильное государство и здоровая экономика / пер. с нем. Л. Шумского // Ойкумена : альманах сравн. исслед. полит. ин-тов, соц.-эконом. систем и цивилизаций / Регион. фил. НИСИ в Харькове ; ХНУ имени В. Н. Каразина; рук. проекта В. П. Семиноженко, науч. ред. А. А. Фисун. Харьков, 2011. Вып. 8. С. 210–224.
3. Шумський Л. Карл Шмітт і апологія механізму держави Томаса Гоббса // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2012. № 1007. Серія : Питання політології. Вип. 20. С. 10–14.
4. Шумський Л. «Відповідь Кемпнеру» Карла Шмітта як історичний урок філософсько-правової та політичної компетенції «останнього великого класика» // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2014. № 1091. Серія : Питання політології. Вип. 25. С. 23–28.
5. Шумский Л. Теоретико-методологические основы формирования политического смысла германского самоуправления // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія. 2016. № 8 (240). С. 173–184.
6. Шумский Л, Крысенко А. Парадигма правового государства в политической концептологии Карла Шмитта // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія. 2016. Вип. 16. С. 350–357.
7. Шумский Л. Карл Шмитт и утраченные возможности выхода из политического кризиса Германии Веймарского периода // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія. 2016. Вип. 15. С. 366–374.
8. Шумский Л. Карл Шмітт про історичну ментальність та сутність Веймарської конституції // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2016. Серія : Питання політології. Вип. 29. С. 35–39.
9. Schumsky L. Carl Schmitts Fundamente eines Rechtsstaates: Gedanken über demokratische Entwicklung in Ostregionen // Europäische Wissenschaft: Abgeben. „East West“ Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH : scientific journal. Vienna, 2014. № 1. S. 42–47.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

10. Шумский Л. Н. К вопросу о концептуализации понятия «сильное государство» в политической философии Карла Шмитта // Всеукраїнська наукова конференція «Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук» (м. Дніпропетровськ, 17 грудня 2011 р.). Дніпропетровськ, 2011. С. 29–31.
11. Шумский Л. Н. Конституционные основы государственного устройства в мировоззрении Карла Шмитта // Друга всеукраїнська наукова конференція

«Досягнення соціально-гуманітарних наук в сучасній Україні» (м. Дніпропетровськ, 28 квітня 2012 р.). Дніпропетровськ, 2012. С. 32–33.

12. Шумский Л. Н. К вопросу об актуальности идей Карла Шмитта на постсоветском дискурсивном пространстве // Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Сучасні соціально-гуманітарні дискурси» (м. Дніпропетровськ, 23 березня 2014 р.). Дніпропетровськ, 2014. С. 90–92.

13. Шумский Л. Н. Особенности организации и функционирования германского самоуправления: история и современность // Друга міжнародна науково-практична конференція «Регіональна політика: історичні витоки, законодавче регулювання, практична реалізація» (м. Київ, 14–15 грудня 2016 р.). Київ, 2016. С. 146–149.

14. Шумский Л. Н. Политическая история независимой Украины как иллюстрация теоретического наследия Карла Шмитта // Всеукраїнська науково-практична конференція «Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри» (м. Одеса, 9 грудня 2016 р.). Одеса, 2016. С. 86 – 88.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

15. Шумский Л. Карл Шмитт о войне и мире // Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку : Матеріали XXX Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Переяслав-Хмельницький, 17 лют. 2017 р.). Переяслав-Хмельницький, 2017. С. 85–88.

16. Шумский Л. Н. Критика Карла Шмитта либерально-буржуазного подхода к понятию «полицейское государство» // Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми світового співтовариства та роль суспільних наук у забезпеченні його розвитку» (м. Одеса, 10-11 березня 2017 р.). Одеса, 2017. С. 101–105.

АНОТАЦІЯ

Шумський Л.М. Концептуалізація правової держави у політичній теорії Карла Шмітта. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01. – теорія та історія політичної науки. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, 2018.

Дисертацію присвячено дослідженню поняття правової держави в політичній теорії К. Шмітта крізь призму феномену сильної тотальної держави.

Підтверджено, що джерела поняття права й держави закладені в ідеях античних мислителів. Проаналізовано підходи до поняття держави за середньовіччя. Ідея правової держави значно розвинулася в німецькій політичній думці XIX ст. Визначено роль принципів правової держави в сучасній політичній науці.

Розглянуто концепцію сильної тотальної держави К. Шмітта як легальну можливість виходу Німеччини з кризи після Першої світової війни. Показано політичне значення німецького самоврядування.

Обґрунтовано актуальність підходів К. Шмітта до таких глобальних проблем сучасності, як-от: загроза нової «тотальної війни» за простір із застосуванням ядерної зброї, міжнародний тероризм, маніпуляції законом про «надзвичайний стан».

Погляди К. Шмітта важливі для розуміння сучасних політичних реалій і сприяють формуванню адекватних підходів до побудови демократичної держави, що є особливо цінним для України.

Ключові слова: держава, право, правова держава, політика, тотальність, самоврядування, легальність, надзвичайний стан.

АННОТАЦІЯ

Шумский Л.Н. Концептуализация правового государства в политической теории Карла Шмитта. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.01. – теория и история политической науки. – Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, Харків, 2018.

Диссертация посвящена исследованию понятия правового государства в политической теории К. Шмитта сквозь призму феномена сильного тотального государства.

Подтверждено, что истоки понятия права и государства заложены в идеях античных мыслителей. Проанализированы подходы к понятию государства в средние века. Идея правового государства значительно развилась в немецкой политической мысли XIX в. Определена роль принципов правового государства в современной политической науке.

Рассмотрена концепция сильного тотального государства К. Шмитта как легальную возможность выхода Германии из кризиса после Первой мировой войны. Показано политическое значение германского самоуправления.

Обоснована актуальность подходов К. Шмитта к таким глобальным проблемам современности, как: угроза новой «тотальной войны» за пространство с применением ядерного оружия, международный терроризм, манипуляции законом о «чрезвычайном положении».

Взгляды К. Шмітта важны для понимания современных политических реалій и способствуют формированию адекватных подходов к построению демократического государства, что представляет особую ценность для Украины.

Ключевые слова: государство, право, правовое государство, политика, тотальность, самоуправление, легальность, чрезвычайное положение.

ABSTRACT

Shumsky L.M. Conceptualization of the State of Law in the Political Theory of Carl Schmitt. – Manuscript.

Thesis for receiving the scientific degree of the Candidate of Political Sciences, specialty 23.00.01 – Theory and History of Political Science. – Kharkiv V.N. Karazin National University. – Kharkiv, 2018.

The thesis is devoted to the study of the concept of the state of law in the political theory of C. Schmitt in the framework of the phenomenon of a strong total state.

It is confirmed that the origins of the concept of law and state are embodied in the ideas of ancient thinkers, aimed at rationalizing social life on the basis of laws in order to achieve good and justice for all individuals united in a single structure. The state is interpreted as the creation of the people; the will of the people is the source of all that is understood under the law. That is, the Roman state is not simply a community, but goes up to the level of the people's state, the republic. The provisions of the ancient political and legal thought laid the foundations for the formation of the principles of the rule of law.

It is analyzed how the approaches to the concept of the state and its appointment from feudalism to capitalism were changing. The emergence of theoretically developed concepts and doctrines of the rule of law, the formation of authoritarian, liberal and radical-democratic directions of political thought have been analyzed. The authoritarian concept is traditionally associated with the name of T. Hobbes, but in its final structuring, N. Machiavelli and J. Bodin played a significant role. It is proved that the most complete idea of the state of law was developed in the German political thought of the nineteenth century. Thanks to the efforts of S. Puffendorf, I. Kant, G. Hegel, K. Velker, R. Mol, V. Humboldt, L. Stein, R. Gnayst, a theory of the state of law emerged as an alternative to the concept of rule of law.

The place held by the principles of the rule of law in the modern theory of the state and in political science as a whole is determined. Particular attention is paid to the practical implementation of the key principles of the rule of law in Germany, in particular the separation of powers.

It was traced how, after the defeat in World War I, Germany was in a deep crisis that threatened the very existence of the state. As an objectively determined response to the political crisis, an ideology of the «conservative revolution» arises and develops. C. Schmitt became one of the main figures of this «revolution». The pattern of the state of law for Schmitt is based on the concept of a strong total state. The study emphasizes that the «total state» of C. Schmitt is significantly different from the «totalitarian state» in the modern sense. In the opinion of C. Schmitt, the state, which can distinguish a friend from the enemy, is true, and in this sense it is total, it existed at all times, but Germany turned into a total, but a party state, a conglomeration of total parties, with the totality treated by C. Schmitt in quantitative and qualitative aspects.

In his design of the state of law, C. Schmitt gave an important political role to German self-government. In addition, after studying the experience of thinkers of the

past, C. Schmitt concluded that the economy should be understood as three components and one should replace the simple antithesis of the state and individual production with a three-component structure, that is, the existing intermediate sphere should be updated. This important phenomenon is connected with public interests, but at the same time not state, but self-organized and self-governing ones.

It is proved that the ideas of C. Schmitt also represent a certain set of means for the formation of adequate approaches to the political realities of our time, especially when carrying out the tasks for the creation of a democratic legal state. The research determines how relevant C. Schmitt's views are to understand and assess the dynamics of contemporary political processes with the participation of Ukraine, although the scientist neither in his life nor in his creative work was connected with our state. C. Schmitt considered it important to ensure the preservation of political unity on the basis of its political will, to create rational mechanisms for genuine democratization, in which the parliament will organically associate with society. Political modernization in the face of a lack of legitimacy of political institutions, fragmentation of political elites and the lack of consolidation of society around the «democratic agenda» of socio-political reforms requires the establishment of a «fair» state-legal framework. Understanding such a framework is largely available in the political theory of C. Schmitt and generalized in his approaches to the phenomenon of «state of law».

Key words: state, law, state of law, politics, totalitarianism, self-government, legality, legitimacy, state of emergency.

